

*Kaidalova L.G., Chief of the chair,
the department of Pedagogy and Psychology National
University of Farmathy,
Komichan A.I., assistant professor,
the department of Pedagogy and Psychology National
University of Farmathy,
Shokina N.B., assistant professor,
the department of Pedagogy and Psychology National
University of Farmathy*

The system of management of quality of training specialists in producing department

Abstract: The article examines the components of the system of management of training specialists quality and their interaction in the organization of the educational process in the departments of higher education.

Keywords: control system, components of the control system, the quality of training, competency based approach, the model of professional activity, the model of professional training.

*Кайдалова Лідія Григорівна, зав. кафедри педагогіки та
психології, д. пед. наук, професор кафедри педагогіки та
психології Національного фармацевтичного університету
Комишин Анатолій Іванович, к. пед. наук, доцент кафедри
педагогіки та психології Національного фармацевтичного
університету,
Щокіна Наталія Борисівна, к. пед. наук, доцент кафедри
педагогіки та психології Національного фармацевтичного
університету*

Система управління якістю підготовки фахівців на випускаючій кафедрі

Анотація: У статті досліджуються складові системи управління якістю підготовки фахівців і їх взаємодія в ході організації навчально-виховного процесу на випускаючій кафедрі вищого навчального закладу.

Ключові слова: система управління, складові системи управління, якість підготовки фахівців, компетентнісний підхід, модель професійної діяльності фахівця, модель підготовки фахівця.

Сьогодні система управління якістю підготовки фахівців з вищою освітою в Україні перебуває в стані поступового переходу від колишніх принципів діяльності до якісно нових підходів. У ній вже реалізуються нові тенденції однак присутні й елементи управління, що мають реактивний характер, низькі цілеспрямованість і ефективність.

Безумовно на сьогоднішній день існує необхідність подолання протиріч між динамізмом розвитку освітньої системи, її варіативністю і необхідністю дотримання певних вимог, визначених державними і галузевими стандартами вищої освіти; між постійно зростаючим обсягом змісту освіти, його складністю і встановленими термінами навчання та обмеженими можливостями студентів; між необхідністю управління якістю підготовки фахівців та недосконалістю механізмів управління і відсутністю необхідних засобів забезпечення [1-2].

Одним із можливих шляхів розв'язання вказаних протиріч є створення у вищому навчальному закладі ефективної системи управління якістю підготовки фахівців з вищою освітою.

Проблемам управління якістю освіти та підготовки фахівців присвячені роботи провідних сучасних педагогів та ряд наукових досліджень [1-9]. Основою методології та технології управління якістю підготовки на сучасному етапі розвитку педагогічної науки і практики виступає компетентнісний підхід щодо визначення вимог до випускника вищого навчального закладу, до побудови моделі його діяльності, створення державних стандартів вищої освіти та в цілому до організації навчально-виховного процесу у ВНЗ.

Проблеми оцінювання якості підготовки фахівців, методики розробки складових комплексного оцінювання готовності випускників вищих навчальних закладів до здійснення професійної діяльності, створення вищими навчальними закладами системи оцінювання стали предметом дослідження українських і зарубіжних науковців: Г. Г. Азгальдова, Л. І. Анищевої, В. А. Долятовського, Л. М. Віткіна, П. І. Канівця, П. В. Кулешова, О. М. Мелешко, В. В. Стешенка, А. І. Субетто, Ю. Г. Татура, Р. А. Фатхутдинова, Г. І. Хімічевої та ін. Однак слід зауважити, що більшість праць присвячена розробці аналітичної та економічної моделей оцінювання якості підготовки випускника ВНЗ.

Основним навчально-науковим структурним підрозділом вищого навчального закладу, що здійснює навчальну, методичну, виховну та науково-дослідну роботу, а також підготовку науково-педагогічних кадрів і підвищення їхньої кваліфікації, є випускаюча кафедра. Вона виконує надзвичайно значущу роль в управлінні якістю підготовки фахівців. На кафедрі студент здобуває знання, отримує вміння, набуває компетенцій, необхідних для подальшої професійної діяльності. Тому очевидно, що якість підготовки фахівців у ВНЗ значною мірою залежить саме від роботи випускаючих кафедр. Для успішного та результивативного виконання

всіх видів діяльності, передбачених нормативними документами в галузі освіти, на кафедрі має функціонувати ефективна система управління якістю підготовки.

Створення системи управління якістю підготовки фахівців у ВНЗ передбачає декілька цілей: досягнення високого рівня підготовки випускників; підвищення професійного рівня науково-педагогічного складу ВНЗ; реорганізацію системи управління ВНЗ та розвиток його інфраструктури; підвищення престижу ВНЗ; використання нових педагогічних і інформаційних технологій; оптимізацію навчального процесу з точки зору мінімізації використання ресурсів без втрати якості підготовки.

Під управлінням якістю підготовки випускника ВНЗ будемо розуміти постійний, планомірний і цілеспрямований процес впливу на всіх рівнях на фактори та умови, які забезпечують високий рівень професійної підготовки майбутнього фахівця та формування у нього компетенцій та особистісних якостей, необхідних для подальшої професійної діяльності.

Метою статті є дослідження складових системи управління якістю підготовки фахівців та їх взаємодії в ході організації навчально-виховного процесу на випускаючій кафедрі ВНЗ.

Стрімкий розвиток науково-технічного прогресу, створення та впровадження у виробничу та соціальну сферу високих технологій вимагають відповідного рівня підготовки сучасних фахівців. Провідну роль у формуванні необхідного рівня підготовки випускника ВНЗ відіграє випускаюча кафедра і, в першу чергу, її науково-педагогічний потенціал.

Роль науково-педагогічного складу на випускаючій кафедрі ВНЗ надзвичайно висока, оскільки інтелект педагога, його професіоналізм, науковий потенціал і педагогічна майстерність, вміння зацікавити студентів, встановити контакт та знайти порозуміння зі студентами багато в чому визначають мотивацію студентів до навчання та подальшої професійної діяльності. Отже, *високий професіоналізм науково-педагогічних працівників та їх сумілінне ставлення до навчально-виховного процесу є одним із вирішальних чинників системи управління якістю підготовки фахівців*. Управління якістю підготовки фахівців реалізується в процесі кадрового забезпечення науково-педагогічним складом випускаючої кафедри, що передбачає ретельний підбір викладачів, забезпечення їх творчого зростання в ході підготовки та захисту кандидатської та докторської дисертацій, постійне підвищення їхньої педагогічної майстерності. Підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників є основною умовою вдосконалення навчально-виховного процесу і здійснюється при підготовці до навчальних занять, їх проведенні та в процесі самостійної роботи з удосконалення методики викладання навчальної дисципліни; проведенні наукових досліджень, розробці і написанні наукових статей, підручників, посібників, монографій, інших наукових праць, відгуків, рецензій тощо; розробці і написанні навчально-методичних матеріалів за навчальними дисциплінами кафедри; підготовці і здачі кандидатських екзаменів, написанні і захисті дисертацій; участі в роботі науково-методичних конференцій, семінарів, зборів і нарад; участі в засіданнях вчених рад, кафедри і предметно-методичних комісій; участі в підготовці, проведенні і обговоренні пробних, відкритих, занять;

відвідуванні занять, які проводяться найбільш досвідченими науково-педагогічними працівниками; керівництві студентами при написанні ними курсових, дипломних робіт (проектів); магістерських робіт; керівництві виробникою практикою та стажуванням студентів; керівництві науково-дослідницькою роботою студентів.

Одним із найбільш ефективних інструментів модернізації освіти на сучасному етапі її розвитку є інновації, що впливають на всі види діяльності ВНЗ. Поступова *реалізація парадигми інноваційного навчання* забезпечує вдосконалення системи підготовки фахівців у ВНЗ, але на нашу думку, потребує виконання ряду передумов, а саме: формування системи вимог до діяльності фахівців; моніторингу динаміки змін вимог діяльності до особистісних якостей та компетенцій фахівців; побудови адекватної вимогам суспільства й особистості системи підготовки фахівців.

Реалізація названих передумов можлива шляхом *створення системи моделей*: професійної діяльності фахівця; випускника вищого навчального закладу; підготовки фахівця у вищому навчальному закладі.

Об'єкти та предмет діяльності, виробничі функції, типові завдання діяльності, види умінь та рівні їх сформованості відображаються в *моделі діяльності*.

Перелік компетенцій, необхідних випускнику ВНЗ для виконання професійних обов'язків, і вимоги до рівня їх розвитку відображаються у *компетентнісній моделі випускника ВНЗ*.

Опис структури та змісту навчально-виховного процесу, що забезпечує формування необхідних компетенцій для виконання виробничих функцій та типових завдань діяльності, міститься в *моделі підготовки фахівця*.

Всі названі моделі взаємообумовлені та взаємопов'язані між собою і дозволяють реалізувати системний підхід до створення стандартів вищої освіти нового покоління. Саме *створення стандартів вищої освіти нового покоління* є одним із шляхів забезпечення високого рівня підготовки випускників ВНЗ та важливим чинником управління якістю їх підготовки. Провідна роль у розробці та формуванні стандартів вищої освіти нового покоління на основі моделювання майбутньої професійної діяльності випускника ВНЗ належить випускаючій кафедрі. Зрозуміло, що цей процес має відбуватися у тісній взаємодії як з іншими кафедрами, так і замовниками на підготовку фахівців та потенційними роботодавцями. Таким чином, здійснюється формування *проективної складової системи управління якістю підготовки* майбутніх фахівців.

Не менш важливою є *організаційно-процесуальна складова системи управління якістю підготовки*, яка виконує завдання забезпечення взаємозв'язку елементів навчально-виховного процесу і надає можливість науково-педагогічним працівникам разом зі студентами ефективно працювати для досягнення необхідного рівня підготовки. Вона містить питання розподілу, кооперації та координації педагогічної праці, створення тісної взаємодії всіх учасників навчання та виховання майбутніх фахівців.

Сучасний фахівець повинен володіти сукупністю теоретичних знань у певній галузі

знань, необхідних для застосування в професійній діяльності, і вміти вирішувати практичні завдання, використовуючи теоретичну базу. Невід'ємними рисами сучасного фахівця є інтелект, аналітичні та організаторські здібності, відповідальність, ініціативність, комунікабельність, вихованість, широкий науковий кругозір і т. ін. Саме тому вищому навчальному закладу кожний навчальний рік доводиться вирішувати складні завдання з виділення обсягу навчального часу, достатнього для забезпечення високої якості підготовки випускників зі спеціальності і її спеціалізацій, та раціонального відбору змісту навчання за циклами навчальних дисциплін, що формують знання й вміння за напрямами і спеціальностями при виконанні вимог державної компоненти стандарту вищої освіти – освітньо-професійної програми в частині переліку нормативних навчальних дисциплін, обсягу часу, відведеного на їх вивчення, форми підсумкового контролю, програм нормативних навчальних дисциплін та терміну навчання. За умови високої насиченості навчального плану важливо забезпечити повну відповідність обсягу навчального матеріалу можливостям його засвоєння студентами за відведеній навчальний час. Цей процес має відбуватися в ході постійної роботи міжкафедральних предметно-методичних комісій.

Висока ефективність навчання неможлива без вирішення такого завдання, як поєднання процесів навчання та виховання. *Виховна робота у ВНЗ* є невід'ємною частиною навчально-виховного процесу і включає в себе організаційні, морально-психологічні, педагогічні, інформаційні, правові, культурно-просвітницькі та соціальні заходи, які проводяться з метою формування у студентів професійних та особистісних якостей, необхідних для подальшої професійної діяльності. Виховання у ВНЗ має здійснюватися на всіх етапах навчання, носити систематичний характер і забезпечувати всебічний розвиток особистості, формування активної життєвої позиції, високого рівня громадської свідомості, компетентності при вирішенні будь-яких завдань, які ставить перед нею життя. Разом з тим, роль науково-педагогічного складу випускаючої кафедри ВНЗ безумовно є пріоритетною, адже під час навчання на випускному курсі завершується формування світогляду і ціннісних орієнтацій молодої людини – випускника ВНЗ.

Невід'ємною складовою освітньої діяльності ВНЗ і обов'язком керівного складу, наукових та науково-педагогічних працівників ВНЗ, головним засобом досягнення високого рівня якості підготовки фахівців з вищою освітою є *наукова, науково-технічна та інноваційна діяльність*. Серед її основних завдань: отримання конкурентноздатних наукових і науково-прикладних результатів; використання нових наукових, науково-технічних знань при підготовці фахівців з вищою освітою; підготовка кваліфікованих фахівців, наукових і науково-педагогічних працівників вищої кваліфікації та їх атестування; підтримка існуючих та формування нових наукових шкіл; здійснення заходів щодо підтримки наукових досліджень молодих учених та обдарованих студентів, залучення їх до наукових шкіл; ефективне використання наукового і науково-технічного потенціалу вищої школи.

Творчий потенціал є соціально значимою якістю людини, однією з найважливіших характеристик особистості фахівця. Гармонічне поєднання навчальної та науково-дослідної

роботи є найважливішою передумовою залучення студентів у наукові дослідження, розвитку їхніх творчих навичок. На випускаючій кафедрі, як правило, зосереджується основний науковий потенціал вищого навчального закладу, який забезпечує проведення актуальних наукових досліджень, роботу наукових гуртків студентів, керівництво кваліфікаційними роботами тощо.

Якість навчального процесу і проведення наукових досліджень значною мірою визначається станом матеріально-технічної бази кафедр. Тому необхідне їх постійне оновлення та модернізація з метою приведення у відповідність до сучасного рівня розвитку науки, техніки та технологій, створення автоматизованих систем наукових досліджень, використовуваних при навчанні студентів, постійний контроль за забезпеченістю студентів навчальною літературою та методичними розробками з відповідних навчальних дисциплін і їх своєчасне оновлення.

Організаційно-процесуальна складова системи управління якістю підготовки не може бути реалізована без ефективного функціонування *моніторингової складової системи управління якістю підготовки*. Діагностування, як цілеспрямована дія, передбачає встановлення нормативів у формі показників результативності всіх ключових компонентів педагогічного процесу як об'єкта управління, вимірювання фактично досягнутих результатів якості підготовки, облік результатів, порівняння фактичних показників з нормативно заданими та прийняття відповідних управлінських рішень для досягнення поставлених цілей.

У своєму дослідженні О.М. Мелешко [4] для оцінювання якості підготовки фахівця запропонувала наступну схему формування показників якості підготовки фахівця: рівень фундаментальної теоретичної підготовки (знання фундаментальних дисциплін, знання професійно-орієнтованих та спеціальних дисциплін); рівень професійної компетентності (технологічна та інформаційна компетентність, базові навички фахівця, уміння обґрунтовувати і обирати найкраще рішення); особистісні якості фахівця (розумові навички, навички міжособистісної комунікації, особистісні якості).

На нашу думку, певна сукупність показників, які надають інформацію про якість підготовки фахівця та рівень його готовності до виконання професійної діяльності та критерії оцінювання показників якості, багато в чому залежать від побудови моделі професійної діяльності майбутнього фахівця. Від того, наскільки точно вона буде побудована і відповідати майбутній професійній діяльності, настільки будуть і визначені показники та критерії якості підготовки випускника.

Групою російських науковців [6] для оцінювання якості підготовки фахівця у вищому навчальному закладі пропонується використовувати комплексний показник, що містить в собі індивідуальні показники, які й характеризують ці властивості. У дослідженні було обрано вісім таких індивідуальних показників якості фахівця: рівень професійних знань; рівень практичного застосування професійних знань; рівень творчих навичок (участь у науково-дослідницькій роботі, доповіді, статті, використання результатів науково-дослідницької роботи у курсових, дипломних роботах); рівень професійно-орієнтованих знань

(середня оцінка з професійно-орієнтовних дисциплін); рівень загальних математичних і природничо-наукових, загальних гуманітарних й соціально-економічних знань (середня оцінка з загальних математичних і природничо-наукових, загальних гуманітарних і соціально-економічних дисциплін); рівень виконавської дисципліни (своєчасне виконання курсових, дипломних проектів, своєчасне отримання заліків – оцінює куратор академічної групи); рівень загальної активності і підприємництва (участь в суспільній праці і праці з сумісництвом – оцінює куратор групи); рівень культурного, етичного і морального виховання (оцінює куратор групи).

Однак, на нашу думку, деякі з вказаних показників можуть бути недостатньо об'єктивними, оскільки й самі вони залежать від багатьох чинників. Для більшої об'єктивності оцінювання якості підготовки фахівців у ВНЗ необхідно враховувати самооцінні судження випускників, які нададуть додаткову інформацію про їх готовність здійснювати професійну діяльність, про рівень сформованості тих чи інших якостей і властивостей та ін.

Критерії вибору і структурування сукупності показників якості підготовки фахівця можуть бути самими різними. За основу для виділення такої сукупності іноді приймають моделі системи освіти, структуровані цілі освітньої системи, критерії її ефективного функціонування, актуальні проблеми управління і т. ін. Ми вважаємо, що незважаючи на основу вибору, сукупність показників має бути: адекватною трактуванням якості освіти, прийнятим педагогічним співтовариством країни; репрезентативною, тобто такою, що володіє достатньою повнотою; такою, що може бути представлена на кількісному або якісному рівнях виміру; визнаною користувачами і корисною на різних рівнях управління; придатною для збору інформації про освітню діяльність за потрібними в управлінні напрямками; націленою на ту інформацію, що має прогностичні можливості і є значимою протягом декількох років; надійною, простою, економічно доцільною.

Результати функціонування моніторингової складової системи управління якістю підготовки становлять основу *корегувальної складової*. Регулювання педагогічного процесу для досягнення та підтримання його оптимального стану є рівня якості підготовки фахівців здійснюється відповідно до положень стандартів вищої освіти, навчальних планів і програм навчальних дисциплін, що становлять основу *проективної та організаційно-процесуальної складових системи управління якістю підготовки*, шляхом застосування управлінських рішень і дій у формі відповідних інструкцій, наказів, розпоряджень і рекомендацій, а також через моральні та матеріальні стимули. Застосування управлінських рішень і дій здійснюється через різноманітні методи управління, які є інструментом впливу суб'єкта на об'єкт управління і водночас засобом їх взаємодії.

Таким чином, система управління якістю підготовки фахівців на рівні випускаючої кафедри та вищого навчального закладу містить *проективну, організаційно-процесуальну, моніторингову та корегувальну складові*, які реалізують декілька взаємообумовлених та взаємозалежних процесів:

1. *Планування якості підготовки фахівців*, що містить декілька складових: визначення цілей, стратегії, завдань та конкретних планів забезпечення якості підготовки фахівців, тобто концепція освітньої діяльності ВНЗ; науково-методичне забезпечення організації, проведення та управління якістю навчально-виховного процесу; розробку компоненти ВНЗ стандартів вищої освіти, який включає розробку варіативної складової освітньо-професійної програми в частині переліку варіативних навчальних дисциплін, обсягу часу, відведеного на їх вивчення, та форми підсумкового контролю, а також розробку засобів діагностики якості вищої освіти в частині варіативних навчальних дисциплін; розробку структурно-логічних схем підготовки фахівців за спеціальністю (спеціалізацією) підготовки, навчальних (робочих навчальних, індивідуальних навчальних) планів, програм (робочих програм) навчальних дисциплін, структурно-логічних схем їх вивчення, а також відповідних засобів діагностики.

2. *Організацію забезпечення якості підготовки*, що включає: якісний конкурсний відбір абитурієнтів до вступу до ВНЗ, кандидатів до вступу до магістратури, аспірантури та докторантури; організацію якісного проведення всіх видів навчальних занять та практичної підготовки студентів; інформаційно-методичне забезпечення вивчення навчальних дисциплін (підготовку та видання підручників, навчальних посібників, інших методичних і дидактичних матеріалів, а також визначення типових за структурою та змістом контрольних, кваліфікаційних завдань, тестів тощо та своєчасне їх відновлення); матеріально-технічне забезпечення вивчення навчальних дисциплін (створення і модернізація лабораторного обладнання, оснащення аудиторій елементами зразків техніки, забезпечення комп'ютерами, наочними посібниками, іншими матеріально-технічними засобами); забезпечення самостійної підготовки студентів, всім необхідним для якісного вивчення навчального матеріалу;

3. *Процес кадрового забезпечення якісної підготовки фахівців*, а саме: відбір кандидатур на посади науково-педагогічних працівників; підготовку і підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників; підготовку і захист кандидатських та докторських дисертацій.

4. *Процес контролю за якістю підготовки фахівців*, що передбачає: розробку показників якості, критеріїв оцінки, методики оцінювання знань, умінь та навичок студентів; організацію системи контролю навчальних занять і самостійної роботи студентів; організацію проведення державної атестації випускників; періодичну атестацію керівного складу та науково-педагогічних працівників ВНЗ.

5. *Організацію виховної роботи*, що включає: визначення виховних цілей при проведенні кожного навчального заняття; створення та організацію роботи студентського самоврядування; визначення рейтингів студентів, розробка та втілення в життя моральних стимулів.

6. *Процес розвитку творчих навичок та проведення науково-дослідної роботи студентів*, що передбачає: організацію роботи гуртків наукового товариства студентів; залучення студентів до участі у виконанні науково-дослідних робіт, винахідницької та раціоналізаторської роботи тощо.

7. *Процес корегування*, що передбачає аналіз діяльності випускників ВНЗ.

Система управління якістю підготовки фахівців на випускаючій кафедрі охоплює весь цикл підготовки фахівців. Наявність системи управління якістю підготовки сприяє підвищенню ефективності роботи кафедри, а також досягненню та підтриманню високої якості підготовки фахівців.

Список літератури:

1. Комишан А. І. Компетентнісний підхід як основа стратегії управління якістю освіти / А. І. Комишан, К. І. Хударковський // Проблеми інженерно-педагогічної освіти: Збірник наукових праць. Випуск 16. – Х.: УПА. – 2007. – С.44-50.
2. Стасєв Ю. В. Управління якістю підготовки військових фахівців: проблеми та шляхи їх вирішення / Ю. В. Стасєв, С. В. Залкін, К. І. Хударковський., О. С. Челпанов // Навчально-виховний процес: методика, досвід, проблеми: Науково-метод. збірник. – Х. : ХУПС. – 2009. – Вип. 4(104). – С.4-13.
3. Иродов М. И. Создание системы управления качеством подготовки специалистов в ВУЗе / М. И. Иродов, С. В. Разумов // Университетское управление: практика и анализ. – 2003. – № 2(25). – С. 90-95.
4. Мелешко Е. Н. Методы и модели управления качеством подготовки специалистов с высшим образованием в регионе: дис. на соискание науч. ст. канд. эконом. наук: 08.00.13 / Елена Николаевна Мелешко. – Ростов-на-Дону, 2000. – 249 с.
5. Суслов А. Г. Кафедральная система обеспечения качества подготовки специалистов / А. Г. Суслов // Менеджмент качества подготовки специалистов в техническом вузе: материалы Всерос. науч.-метод. семин., (г. Брянск, 17-18 апр. 2001 г.) / под ред. В. И. Попкова. – Брянск: БГТУ, 2001. – С. 42-46.
6. Суслов А. Г. Система оценки качества подготовки специалиста / А. Г. Суслов, А. Г. Авдиенко // Качество. Инновации. Образование. – 2005. – № 3. – С. 58-61.
7. Татур Ю.Г. Компетентность в структуре модели качества подготовки специалиста // Высшее образование сегодня. – 2004. – № 3. – С. 20-26.
8. Шадриков В.Д. Новая модель специалиста: инновационная подготовка и компетентностный подход // Высшее образование сегодня. – 2004. – № 8. – С. 26-31.
9. Чугалин А., Боев О., Кринушова А. Качество инженерного образования: мировые тенденции в терминах компетенций // Высшее образование в России. – 2006. – № 8. – С. 9-17.